

Kaybettiğimiz Millî Değerler

Ölümünün yıldönümünde Mimar Kemaleddini anarken

Yazan:

Y. Mimar Sedad Çetintaş

rimizi ve yeni yapılmakta olan İstanbul Üniversite binalarını gördükten sonra, bugün yanmış bulunan Akademi salon

On sekizinci asırda Nevşehirli İbrahim Paşanın himmetile başlıyan uyanış ve garba temayül hareketi, mimari ko

nusu üzerinde, tersine olarak, bir inhitat yaratmıştı. On dokuzuncu asırda keza büyük Reşid Paşa ve arkadaşlarına yaptıkları tanzimat hamlesi de mimaride önce başlamış olan inhitatı mukadder akibete sürükleyerek nihayet Türk mimarisinin millî şahsiyetini tamamile ortadan kaldırmıştı. Umumi kültürün alçalmış ve millî duyguların zaafa uğramış olduğu bir muhitte bir iki münevver idarecinin ferdi hamleleri, ne kadar faydalı olsa da, mimariyi bu acı akibetten kurtaramamıştır.

Bu inhitat acısı ancak meşrutiyet devrinde sezilmeye başlandı. Fransada okuyup dönen mimar Vedad Beyle, Almanya da okuyup dönen mimar Kemaleddin Bey bu dönüşlerinde Türk mimarisinin, dünya sanatları arasındaki mümtaz husu siyetini apaçık gördüler ve eserlerini bu asil duyuya yükseltmeye başladılar. Müillet de bu hareketten hoşlandı.

Vakıflar tarihinde namı hürmetle anılmağa lâyık olan Şeyhülislam Hayri Efendi Kemaleddin Beyin değerini anlamıştı. Kemaleddin de o zamanın teşkilatına göre olduğu gibi ayakta duran ve bütün anıtlarımızı muhafaza etmekte olan Evkaf Nezaretinde kuvvetli bir mimari ve inşai büro teşkil ederek çalışmağa başlamıştı.

Vakıflar idaresi tarihinin en mesud yılları sayılabilen o meşrutiyet yıllarında mimar Kemaleddin Türk tarihinin her devresine aid mimari anıtlarımızdan aldığı asil heyecanla bu mimarinin aslına ve köküne doğru çok samimi ve sadık bir zihniyetle çalışmak zarureti ne inanmış, bir taraftan eski binaları restore ederken diğer taraftan vakıf hanlarını aynı ruh ve zihniyetle yükseltmekte muvaffak olmuştu.

Meşrutiyet devrinde Türkiyenin en kuvvetli mimari ve inşai teşekkülü. Kemaleddinin nezaretindeki Evkaf fen heyeti idi. Fakat burası aynı zamanda (Sanayi Nefise Mektebi âlisi) adı taşıyan Güzel Sanatlar Akademisi mimarlık şubesinin bile yetişemediği mertebede yüksek bir millî mimari mektebi idi. En ufak ve basit bir tezyini motifte bile Türk mimarisinin parlak devirleri sanat kanunlarına titiz bir sadakat gösteren mimar Kemaleddinin maiyetindeki ele manlar dahi onun ölü ve haleti ruhyesini benimsemişler ve o ruhla hoca ve üstadlarının irşadlarından istifade ederek sevgi ile çalışmışlardı.

Bu hal iki yüz yıldanberi uykuya dalmış olan bir milletin mimarisini tekrar canlandırabilmek için yegâne muvaffakiyet yolu idi. Zira Türk musikisi gibi Türk mimarisini üzerinde de bir kalkınma ve bir rönesans yapabilmek için onun bütün inceliklerini, hususiyetlerini öğrenmiş olmak, lâzımdı.

Meşrutiyet devrinde başlamış olan bu mimari rönesans Cumhuriyet devrinde Ankarada talihisizliklerle karşılaştı. Bu için de, adeta sağcıları ve solcuları, durmadan çalışıyorlar, fakat, her iki grup mesaisinde Türk mimarisinde başlamış olan rönesansın ve onun iki hocasının aleyhine çıkıyordu. Mimar Vedad Beye zamanın para ve görüşleri içindeki imkânlara göre şimdiki Meclis binası ile karşılarındaki bugünkü Ankara Palası başlattılar. Fakat, dedikodu tufanına boğarak tamamlanmadan kaçırıldılar. Kemaleddin Beyi, kendisine talebelik etmiş olduğu halde mimarlık diploması alamamış birisine, göz göre mağlûb ve münehezim ettirdiler. Sanat tarihimiz-

Mimar Kemaleddin

de cehaletin bundan feci tahakkümü ender görülebilir.

Diğer taraftan da Avrupadan modern sanat mühendisi alâyişile getirilmiş olan yabancı bir mimara, inşaatı devam etmekte olan Gazi Terbiye Enstitüsü binasını kirilik ettirdiler. Bu adamın şımarıkçasına tenkidleri karşısında üstad Kemaleddine acı göz yaşları döktürdüler. Fevkalâde şımartılan bu Avrupalı yıllarca Ankaranın sanat ve mimari peygamberi oldu.

Türk mimarisini üstadı hiç ses çıkartmıyor, fakat, elem ve ıstırabından kahroluyordu. Nihayet günün birinde bir nezfi dimağı ile muallim mimar Kemaleddin Ankarada 12 temmuz 1927 de, yani bundan on dokuz sene evvel bugün 57 yaşında hayata gözlerini kapadı, söndü gitti.

Muallim mimar Kemaleddin şahsan çok kibar, hayatını mücadelesiz ve münakaşasız geçirmek istiyen sakin bir insandı. Talebelerinin ve maiyetinde çalışanların kalblerinde yaşayan iyi bir muallim, koyu milliyetçi bir sanatkârdı. Millî hayatın faziletlerini sanat tarihimizin kaynaklarından alarak süzölmüş ve asil bir heyecan halinde talebelerine aşılar, ders takrir ederken şiir söyler gibi geçmişteki millî hayatı ve onun binbir faziletlerini terennüm ederek millî şuru kuvvetli bir sanatkâr nesil yetiştirmeğe uğraşır.

Mesleki yolu da, yukarıda söylemiş olduğum gibi, Türk Cumhuriyeti inkılâbını en doğru ve en salâhiyetli bir ifade ile söyleyebilecek ve inkılâb mimarisini yaratabilecek ve onu yirmi beş yıllık bir bocalama mahsulü olan bugünkü soysuzluğa düşürmekten koruyabilecek yegâne yoldu.

Eğer Ankarada diplomasızlara mimar diye millî mimari adına abidemi binalar yaptırmasaydık, Avrupadan gelen mimarlara da hadlerinden aşırı payeler vermeden, mimari ve inşai teşkilâtımızın tanzimini hoca Kemaleddine bırakıp onun yolunu gütmüş olsaydık bugünkü du:uma düşmezdik. Evet, bugün millî mimari bakımından cidden acıklı bir durumdayız. Geçen sene yurdumuza getirilmiş olan İngiliz şehircilik ve mimari sergisi Münasebetile konferanslar vermek için Londradan gelen meslekdaşımız Mr. A. Chitty, meşhur abidele-

lerinde biz Türk mimarlarına şöyle bir sual sormuştu:

(İngiliz mimarisinde dün ile bugün arasında normal bir tecanüs ve teselsül vardır. Halbuki memleketimizde eski mimari ile yeni mimari arasında mühim bir boşluk görülmüyor. Bunun sebebi nedir?) Bu suale cevap veren olmadı ve herkes önüne baktı. Fakat ben susmadım: (İsayı darılttık, Muhammedi de memnun edemedik) diye telehhüf etmiş olan dinî akidesi bozuk adam gibi, şimdi biz de eski mimariyi kaybettik, yenisini de bulamadık, bocalamaktayız) demiştim. Bu cevabım zâhiren Mr. A. Chitty'e, fakat, hakikatte bizimkilere idi. Bu cevabımın ekserisi Akademide öğretim ailesini teşkil eden orada hazır meslekdaşlarımı memnun etmiş olduğuna zannetmiyorum.

Şimdi, rahmetli üstad Kemaleddinin adını anmak için karaladığım şu satırlarda İngiliz meslekdaşımın haklı sualine gene haklı olarak vermiş olduğum o cevabı efkârı umumiye huzurunda tekrarlarken kendi kendime düşünüyorum: Acaba İngilizin dikkatini çeken geçmişle hal arasındaki bu boşluğu ne vakit doldurabilecek, mimaride düşmüş olduğumuz soysuzluktan ve bu hazin bocalamadan ne zaman kurtulabileceğiz? Belhassa bugün bir ilim ve irfan ocağı olarak yükseltilmiş olduğumuz İstanbul Üniversitesi binalarındaki soysuzluk ve şahsiyetsizlikten ne vakit ve ne suretle elem ve ıstırab duymak şurunu gösterebileceğiz? diye düşünürken muallim mimar Kemaleddini daha hazin bir tahassürle ve daha derin bir saygı ile anarak aziz ruhuna Haktan rahmet diliyorum.

Y. Mimar
S. ÇETİNTAŞ

